

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נג, תשס"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

רגע של עברית

קריצות וקורצות

"הוא לא קורץ מחומר של פוליטיקאים" – את הביטוי "קֶרֶץ מַחְמָר" טבע אליהוא באוזני איוב: מַחְמָר קֶרֶצְתִּי גַם אֲנִי (איוב לג, ו). 'לקרוץ' פירושו לחתוך גוש מתוך עיסה לשם עיצובו. קורצים בצק וצרים ממנו כיכר לחם, ומכאן 'מִקְרָצָת' – גוש בצק שהופרד מן העיסה כדי לעצבו וּלְאִפּוֹתוֹ. המשנה מדברת על "מקורצות נושכות זו בזו וכיכרים נושכים זה בזה" (טהרות א, ז) – גושי בצק הנוגעים זה בזה. בארמית של ספר דניאל גוש הבצק הוא קֶרֶץ, אך הוא מתועד בשימוש מושאל בלבד: אכל קורצא – הלשין: "אֶכְלוּ קֶרְצוֹהִי דִּי דְנִיָּאל" (דניאל ו, כה). כך מתואר מעשה ההלשנה של השרים והאחשדרפנים על דניאל. מקורם של "אוכלי הקורצא" באכדית וממנה הגיעו לארמית המקרא. אונקלוס תרגם "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט, טז) – "לא תיכול קורצין בעמך", ובתלמוד הבבלי מוצאים: "אזלו אכלו קורצא בי מלכא" [הלכו אכלו קורצא בבית המלך] (בבא בתרא נח ע"א). במסכת דרך ארץ, בתקופת הגאונים, הביטוי מקבל לבוש עברי: "האוכל קורצין הרי זה משופכי דמין, שנאמר לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעד" (דרך ארץ רבה יא). גם קריצת העין קורצה מקריצת הבצק: הקורץ עושה בעינו תנועה שהיא כעין חיתוך או צביטה. קריצת העין מן התנ"ך: "שִׁנְאִי חָנָם יִקְרָצוּ עֵינָיו" אומר מזמור תהלים (לה, יט). לצד קריצת העין יש גם קריצת שפתיים – בתנ"ך, במשנה ובתלמוד. ר' יצחק בר שמואל מורה: "הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתותיו ולא יורה באצבעותיו" (יומא יט ע"ב).

היום קורצים בעיניים בלבד, ולקריצה דרושים, בדרך כלל, שלושה: הקורץ, הנרמז ומי שאמור שלא להבחין ברמז. ויש היום גם: "הדברים נאמרו בקריצה" – הקריצה שבאמירה שאולה מקריצת העין, וקריצת העין שאולה מקריצת הבצק.

על פי רגע של עברית ששודר בקול ישראל
כתבה רות אלמגור-רמון